

УДК 32:342.7

І. Ю. Темірова,
аспірантка кафедри міжнародних відносин
і зовнішньої політики Донецького
національного університету

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІМІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПОРТУГАЛІЇ

У центрі уваги автора перебувають питання трансформації та еволюції імміграційної політики Португалії, яка пройшла надзвичайно складний шлях від повної відсутності такої політики на початку 1980-х років до зайняття другого місця серед країн Європейського Союзу за узгодженістю, високою організованістю та успішністю заходів з інтеграції іммігрантів у власне суспільство, поступаючись за цими показниками лише Швеції.

Ключові слова: імміграційне законодавство, легалізація, економічна інтеграція, міжкультурний діалог.

І. Ю. Темірова
**ТРАНСФОРМАЦИЯ ИММИГРАЦИОННОЙ
ПОЛИТИКИ ПОРТУГАЛИИ**

В центре внимания автора – вопросы трансформации и эволюции иммиграционной политики Португалии, которая прошла чрезвычайно сложный путь от полного отсутствия такой политики в начале 1980-х годов до занятия второго места среди стран Европейского Союза по согласованности, высокой организованности и успешности мероприятий в сфере интеграции иммигрантов в общество, уступая по этим показателям лишь Швеции.

Ключевые слова: иммиграционное законодательство, легализация, экономическая интеграция, межкультурный диалог.

I. Y. Temirova

**TRANSFORMATION OF PORTUGAL'S
IMMIGRATION POLICY**

The present paper seeks to analyze the transformation of the Portuguese immigration policies from their complete absence in the beginning of 1980s to evolving as the second most efficient immigrant integration system in the European Union, given way in this respect only to Sweden.

Key words: immigration laws, legalization, economic integration, intercultural dialogue.

Постановка проблеми. Проблема вироблення цілісної стратегії інтеграції іммігрантів у суспільство кожної із країн – членів Європейського Союзу, особливо після подій 11 вересня 2001 року, перетворилася чи не найбільш обговорювану як у законодавчих органах, так і в дослідницьких колах та серед пересічних громадян. Радикальне збільшення громад іммігрантів, які неохоче вливаються у суспільство приймаючої країни та схильні палко охороняти власну ідентичність, створюючи анклав всередині країни, які повністю копіюють спосіб життя на батьківщині громади іммігрантів (турки, марокканці тощо), перетворилося на справжній головний біль для правлячих кіл країн ЄС. Проте не можна говорити про крах політики інтеграції в європейських країнах. Одним із яскравих прикладів ефективного вдосконалення власного імміграційного законодавства лише за 15 років є Португалія. У цій країні порівняно низький рівень гетерогенності громад іммігрантів (на відміну від Іспанії або Італії), що дозволяє легше контролювати ситуацію на своїй території. Саме цим пояснюють відчутний успіх Португалії у спробах інтеграції. Таку думку не можна заперечувати, але водночас помилково надавати їй значної ваги. Центральною складовою португальського прориву є саме імміграційне законодавство, спрямоване на послідовне полегшення і сприяння інтеграції іммігрантів, а також добре організована мережа інститутів, які відповідають за імплементацію законодавства на місцях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що розглядається нами, достатньо добре досліджено португальськими науковцями, особливо соціологами. Вивчення імміграційної політики Португалії від початку її трансформації присвячені зокрема дослідження Марії Баганья, Аліни Естевес, Педру Гойша, Жозе Маркеша, Фернанду Мачаду, Соні Арбачі, Кітті Калавіта, Хорхе Мальхейроса, Марії Лусінди Фонсека та багатьох інших [1–6]. Наприклад, Аліна Естевес, Жозе Маркеш і Педру Гойш беруть участь

у проекті, який має за мету аналіз проблем інтеграції українських та східноєвропейських іммігрантів у Португалії. Експерт Інституту соціологічних досліджень Університету Лісабону Фернанду Мачаду є одним із провідних дослідників імміграції у Португалії та країнах Південної Європи. Особливо треба відзначити його дослідження програми перекваліфікації лікарів і медсестер, що реалізується португальським урядом. Зрештою, Соня Арбачі, Кітті Калавіта, Хорхе Мальхейрос і Марія Лусінда Фонсека займаються дослідженнями у сфері впливу урбанізації на спосіб інтеграції іммігрантів, а також їх розселення, зв'язку між політичними правами іммігрантів та активністю іммігрантських асоціацій тощо.

Проте зміни в законодавстві Португалії розглядаються дослідниками уривчасто і здебільшого як допоміжний засіб у виявленні природи інших питань на кшталт способу розселення іммігрантів, сфери працевлаштування, діяльності іммігрантських організацій, впливу характеристик іммігрантських громад на темп інтеграції у португальське суспільство (особливо це стосується культурних та лінгвістичних зв'язків між Португалією і країнами – джерелами іммігрантів) тощо. Пояснення просте – основна частина провідних дослідників спеціалізується у таких сферах, як соціологія та географія. Але надзвичайно важливим є усвідомлення цілісної картини трансформації стратегії інтеграції у Португалії.

Метою статті є дослідження трансформації імміграційного законодавства Португалії, а також процесу перетворення її з держави еміграції, де було практично відсутнє імміграційне правове поле (початок 1990-х років), на одну із небагатьох країн ЄС із ефективним імміграційним законодавством.

Джерела, на які спирається автор у цій статті, представлені законами Португалії про імміграцію 1990-х – 2007 рр. та статистичними матеріалами.

Основні результати дослідження. До початку 90-х років минулого століття Португалія мала статус країни еміграції, який сформувався ще у XV ст. До XIX ст. міграційні потоки, які були прив'язані до політичних та колоніальних пріоритетів Корони, спрямовувалися здебільшого в португальські заморські території для посилення там позицій і впливу монархії. Революція 1974 р. стала поворотним пунктом в історії Португалії як країни імміграції – до країни хлинули потоки іммігрантів із Кабо Верде, Анголи та Гвінея Бісау. Наступний етап розпочався зі вступом країни до Європейського Економічного Співтовариства у 1986 р., що зумовило тиск з боку інших країн-членів на Португалію стосовно вироблення імміграційного законодавства. Отже, еволюцію міграційної політики Португалії можна поділити на декілька етапів:

1) початковий етап формування імміграційної політики: 1980-ті – 1991-1992 роки;

2) преференційний, реактивний етап (велика кількість кампаній легалізації) – 1992, 1996 роки (80% іммігрантів походило з португаломовних країн);

3) універсальний етап (покликаний вирішити не тільки проблему нелегальної імміграції, а й проблему інтеграції іммігрантів; позитивна дискримінація щодо вихідців із країн ПАЛОП: згідно із Законом про громадянство вони легше та швидше отримують його);

4) сучасний етап – імміграційна політика Португалії в умовах економічної кризи – від 2008 року до сьогодні (різке зменшення кількості іммігрантів зі Східної Європи, зокрема українців).

За даними Інституту статистики Португалії (*INE*) та Служби безпеки і охорони кордонів (*SEF*), від 2010 р. на території країни легально проживає близько 437 тис. іноземців, або близько 4% населення Португалії та 5% працюючих (не враховуючи нелегальних робітників). Найбільшими групами іммігрантів традиційно є бразильці (близько 16,9%) і кабовердійці (15,6%), за якими слідує українці, складаючи близько 10% іноземного населення. Порівняно із 1990 р., коли кількість іноземців становила лише 110 тис., збільшившись удвічі у 2000 р., нинішня ситуація різко відрізняється [7].

Перший імміграційний закон Португалії було прийнято 1981 року під час правління правого уряду на чолі із соціал-демократичною партією. Його можна охарактеризувати як достатньо лояльний до іноземців, тому що Португалія завжди була країною еміграції, а відтак прагнула заохотити приплив іноземного населення. Саме в цей період через неефективність першого імміграційного закону з'явилася проблема нелегальних іммігрантів, здебільшого з колишніх португальських колоній, які надавали перевагу Лісабону через наявність робочих місць [8].

Постійний тиск з боку країн – членів Шенгенської угоди змусив правий уряд під головуванням соціал-демократичної партії Португалії у 1985–1995 рр. прийняти новий імміграційний закон (№ 59/93 від 3 березня 1993 р.) та провести першу масштабну кампанію легалізації у 1992–1993 рр. [9]. Хоч цей закон і був більш прогресивним, ніж попередній – запроваджено дев'ять типів віз замість чотирьох, а також введено положення про депортацію із країни тих іноземців, які порушили закон, – але обидва закони розглядали імміграцію радше як тимчасове, ніж постійне явище у Португалії. Саме тому досі в законі не існувало права на возз'єднання сім'ї.

Лише із прийняттям третього імміграційного закону (№ 244/98 від 8 серпня 1998 р.) відбувся зсув від простого регулювання потоками іммігрантів у країну до усвідомлення необхідності їхньої інтеграції у португальське суспільство. Було зменшено період перебування у країні від 20 до 10 років для отримання постійного дозволу на проживання, возз'єднання сім'ї вперше фігурувало як право іммігрантів. Щодо змін в інституційному аспекті, то, на думку автора, цей період став початком створення однієї з найуспішніших і найефективніших систем координації імміграційної політики на державному рівні. У 1996 р. було запроваджено першу урядову посаду для управління пи-

таннями імміграції – Високий Комісар з питань імміграції та етнічних меншин. Уперше урядом проблема була перенесена із периферійного рівня до центрального. Пізніше посадові обов'язки розширилися до рівня Високого Комісаріату з питань імміграції та етнічних меншин, який нещодавно було реорганізовано у Високий Комісаріат з питань імміграції та міжкультурного діалогу [10].

Після прийняття нового імміграційного закону у 2001–2004 рр. в Португалії більш як 100 тис. вихідцям зі Східної Європи (переважно з України, Росії, Молдови та Румунії) було видано документи на тимчасове проживання [11]. Кампанії легалізації, ініційовані португальським урядом задля зменшення кількості нелегальних іммігрантів та неформальної економіки, раптом виявили неочікувано велику кількість вихідців зі Східної Європи. Саме тоді уряд Португалії усвідомив неефективність і невідповідність імміграційної політики тодішнім реаліям, спровокованої радикальною зміною характеру імміграції на основі культурних та колоніальних зв'язків із країнами Африки, Латинської Америки, зокрема Бразилією, у бік різкого збільшення частки іммігрантів із далеких географічно, культурно відмінних й економічно не пов'язаних із Португалією країн Східної Європи. Це призвело до необхідності прийняття нової законодавчої бази для правил в'їзду, проживання та депортації з території Португалії.

Із прийняттям імміграційного закону 2001 року вперше урядом почав видаватися на постійній основі щорічний звіт про вакантні робочі місця в Португалії, які могли заповнити іммігранти [12]. Після кампанії легалізації 2001 року іммігранти з країн ПАЛОП перестали бути найбільшими спільнотами в країні та поступилися місцем вихідцям зі Східної Європи. Згідно зі статистичними даними Служби безпеки та кордонів (*SEF*), головною передумовою для участі в кампанії 2001 року був доказ про наявність місця працевлаштування іммігрантів навіть без необхідних документів [13].

Крім того, строк подання заяв продовжувався від січня до листопада 2001 року, що дало змогу отримати документи на проживання не тільки іммігрантам, які перебували в країні до початку кампанії, а й новоприбулим. Треба відзначити, що позитивним зрушенням стало заохочення заочаткування іммігрантами власного бізнесу, чим деякі з них скористалися, зміцнюючи таким чином не тільки свої позиції в португальському суспільстві, а й частку легального малого та середнього бізнесу в економіці країни.

Після ухвалення імміграційного закону і кампанії легалізації 2001 року інтенсивність прибуття іммігрантів не змінилася. Чи не найголовнішим фактором у виборі іммігрантами Португалії як країни проживання була спрощена процедура отримання легального статусу тими іммігрантами, які перетнули кордон на законних підставах (наприклад, з туристичною візою або іншими типами короткострокових віз), а потім не залишили країну в призначений строк. Опитування, проведене у 2004 році серед східноєвропейських іммігрантів за сприяння Фондації науки та технології Португалії, продемонструвало цікаві результати: майже 25% респондентів відзначили привабливість Португалії у рішенні іммігрувати туди через інформацію про доступність отримання документів на проживання. Опитування також виявило, що хоч переважна частина іммігрантів прибула у 2001 році під час кампанії легалізації, її закінчення не завадило збільшенню напливу іммігрантів (24% опитаних зазначили, що приїхали в Португалію після січня 2002 року) [14].

Нова законодавча база на основі Закону № 4/2001 кардинально змінила обличчя португальського імміграційного ландшафту в декількох аспектах. По-перше, було введено новий тип документів – тимчасовий дозвіл на проживання у країні. Таким чином, іноземне населення було поділене на дві категорії: власники постійного дозволу на проживання та ті, хто отримав тимчасовий дозвіл, який можна відновлювати чотири роки поспіль [15]. Проте остання категорія іммігрантів потрапила в достатньо невизначену ситуацію, тому що законом так і не було визначено

но, що відбуватиметься після закінчення чотирьох років відновлення тимчасового дозволу, а також у випадку, якщо імігранти не матимуть змоги відновлювати документи щорічно, чи знову вони перейдуть у нелегальний стан.

По-друге, кампанія легалізації 2001 року виявила несподівано високий кількісний приріст іноземного населення у Португалії. Найпомітнішою тенденцією став різкий приріст вихідців зі Східної Європи, найбільше з України [16]. Це відкриття було особливо цікавим як для керівників програми міграції, так і для дослідників у тому сенсі, що Португалія ніколи не проводила послідовного курсу, спрямованого на приваблювання імігрантів саме зі Східної Європи або надання їм певних економічних чи соціальних привілеїв, не кажучи вже про різючу відмінність у культурному плані, практичну відсутність будь-яких зв'язків, мовної схожості тощо.

Отже, кампанія легалізації 2001 року не передбачала довгострокових наслідків – передусім вона була для уряду найпростішим інструментом, покликаним не вирішити проблему нелегальної іміграції, а лише приховати перші симптоми нездатності контролювати та адаптувати в довгостроковій перспективі у своє суспільство таку несподівано велику кількість іноземців. Проте не можна ігнорувати той факт, що після проведення кампанії легалізації число нелегалів дійсно стало зменшуватися.

Коаліція із правого соціал-демократичною центральною народною партією була вкрай важливою для прийняття Іміграційного закону 2001 року, але довелося ввести квоти, згадані вище. Утім, вони не виправдали свого призначення, виявившись неефективними. Нелегальна міграція тривала, а формально зарезервовані місця для іноземних працівників не заповнювалися. Власне процес подання заяв був занадто бюрократизований, затягнутий і неефективний. У 2003–2004 рр. постала необхідність здійснення ще однієї кампанії легалізації імігрантів. Задля полегшення становища бразильських імігрантів Португалії 11 липня 2003 року було укладено Угоду між Португалією та Бразилією про взаємне надання легального статусу громадянам Бразилії у Португалії і португальцям у Бразилії.

Новим Іміграційним законом № 6/2004 було введено спеціальний режим для легалізації іноземців, які перебували в Португалії без необхідних документів, але були прийняті на роботу [17]. Ця кампанія уможливила легалізацію іноземців, які в'їхали в Португалію до 12 березня 2003 року та не менш як 90 днів виплачували внески соціального страхування. Приблизно 1/6 усіх заяв подали українці. Від вересня 2006 року Служба безпеки та охорони кордонів розпочала розгляд поданих заяв із метою визначення кількості дозволів на проживання [18]. Ті імігранти, які встигли подати заяви, але ще не працювали, могли отримати візу строком на 90 днів для пошуків роботи, а ті, у кого вже був контракт на роботу, дістали можливість відкрити візу на 1 рік із правом працевлаштування.

Від 2006 року спостерігається поступове зменшення кількості імігрантів у Португалії. Серед них найбільша частка припадає на вихідців зі Східної Європи. Українських імігрантів протягом 2002–2006 рр. поменшало приблизно на 98% [16]. Цей факт може бути свідченням звичайної саморегуляції потоків імігрантів у Португалію – збільшення їх кількості під час підвищеного попиту на робочу силу і відповідно зменшення в період, коли пропозиція робочих місць скорочується. Слід відзначити також економічні фактори, які могли вплинути як на зменшення кількості документів, отриманих на в'їзд до Португалії, так і на мотиви покидання країни. Це насамперед покращення умов життя в Україні, економічне зростання в Іспанії та вища зарплатня, яка пропонується у Франції і Великій Британії.

Саме в цей час між Португалією та Україною було укладено Угоду про тимчасове працевлаштування на території Португалії (Закон 3/2005 від 14 лютого) [19]. Головна мета документа – протидія нелегальному працевлаштуванню імігрантів з України. Основна частина положень Угоди стосується умов для португальських працевлаштованих

щодо рекрутування робітників із України. Проте ефективність цього документа досить важко оцінити, оскільки статистика щодо віз, які видаються на основі португало-української угоди, та віз, які відкриваються на загальних підставах, є недоступною.

У 2005 р. до влади в Португалії прийшов новий уряд на чолі з лівою Соціалістичною партією. 4 липня 2007 р. було прийнято новий Іміграційний закон, положення якого в повному варіанті викладено у листопаді 2007 р. [20]. Важлива риса закону – зменшення видів віз, які були підставою для проживання імігрантів на території Португалії.

Відповідно до зазначеного закону введено достатньо складну процедуру задля отримання дозволу на легальне працевлаштування. За цією процедурою Інститут працевлаштування та підвищення кваліфікації Португалії повинен опублікувати вакантні робочі місця на своєму сайті. Крім того, ця інформація мала надаватися в консульствах або консульських відділах посольств у різних країнах. Після подання заяви про бажання отримати робоче місце за тією чи іншою вакансією кандидат повинен був надати документи у консульство/консульський відділ посольства Португалії.

У новому законі викладено й інші умови для отримання дозволу на легальне проживання в Португалії. Однією з них є так звана пом'якшена легалізація, викладена у статті 88, № 2: необхідно мати контракт на роботу або довести те, що людина є працевлаштованою за допомогою профспілок, НУО, які є членами Ради з питань іміграції або Робочої Інспекції; в'їхавши до Португалії легально та залишаючись легально на її території, потрібно зареєструватися в системі соціального страхування. Для тих, хто відповідає цим критеріям, необов'язково мати візу на проживання, яка зазвичай є необхідною для отримання дозволу на проживання. Рішення вноситься після проходження інтерв'ю з Прикордонною службою, проте ця процедура видається надто складною та тривалою.

Одним із нововведень Іміграційного закону 2007 року стала заборона ув'язнення імігрантів, які перетнули кордони країни нелегально або перевищили строк перебування, вказаний на візі. Імігрантів, які мають бути депортованими, подеколи поміщають у спеціальні центри строком не більш ніж 60 днів, поки вони очікують рішення суду. Вирок можна чекати на волі, але у більшості випадків імігранти отримують попередження та прохання залишити країну добровільно протягом 10–20 днів. Із кожним роком кількість подібних попереджень збільшується, що є також свідченням посиленого контролю з боку Служби кордонів та безпеки. За останніми доступними даними у 2006 році було видано 8 076 попереджень, з них найбільше щодо бразильців, румунів, українців і венесуельців [21].

На політику уряду щодо імігрантів значний вплив справляє церква. Невипадково, що другий Високий Комісар з питань імігрантів та етнічних меншин, призначений соціал-демократичною партією у 2002 році, був у минулому католицьким священиком. Наступні особи, які обіймали посаду Верховного Комісара у 2005-му та 2008 роках, також сповідували католицьку віру.

Як для тіньової, так і для легальної економіки імігранти є необхідними, і працевластувачі разом із профспілками це усвідомлюють. Позиція перших здебільшого звучить на підтримку більш ліберальних стандартів та вимог для прийому на роботу іноземців. На це профспілки зауважують, що імігранти стають причиною розмивання стандартів праці й соціального страхування, виборених місцевим працюючим населенням. Але все одно профспілки завжди знаходилися саме на їхньому боці, були ініціаторами екстраординарних кампаній легалізації імігрантів. Публічна думка щодо імігрантів не занадто привітна і позитивна, але й не ксенофобська або відкрито негативна. Утім, треба зазначити, що протягом розвитку іміграції до Португалії публічна думка змінювалася у бік визнання важливості імігрантів для суспільства та процвітання економіки.

Частково пояснити те, що навіть із зростанням безробіття місцеве населення не повстало проти імігрантів

і не звинуватило їх у нестачі робочих місць, можна в цілому позитивним ставленням політичних партій до цього питання [22]. Очевидно, що в Португалії склався загальний консенсус щодо політики імміграції як з боку політичних партій, так і з боку профспілок, працедавців, католицької церкви. Водночас, необхідно зазначити, що в цій країні існує «криза контролю», оскільки здійснене на практиці є лише невеликою часткою зазначеного на папері. Заходи, спрямовані на регулювання трудової міграції, є малоефективними, а спроби посилення контролю – незадовільними.

Висновки. Таким чином, імміграційне законодавство Португалії початку 1990-х років зазнало радикальних, і що найголовніше – позитивних змін. Зіткнувшись із схожими проблемами трансформації з країни еміграції у країну імміграції, як і інші країни Південної Європи на кшталт Італії, Іспанії та Греції, Португалія досягла вражаючих результатів не тільки у задоволенні інтеграційних потреб іммігрантів, а і в отриманні вигод для національної економіки, використовуючи позитивні характеристики кожної із громад іммігрантів. На відміну від Іспанії, якій достатньо важко дається контроль за небаченими потоками іммігрантів, яка потонула в морі кампаній легалізації, що дають лише тимчасовий ефект і жодним чином не вирішують довгострокової проблеми інтеграції іммігрантів, Португалії попри менші розміри та економічний потенціал усе ж вдається на подив таких традиційних країн – приймачів іммігрантів, як Велика Британія, Франція і Німеччина, залишатися зразком для наслідування.

Література

1. Arbacı S. Housing and Urban Regimes in Southern European Multiethnic Cities: Structural Mechanisms of Ethnic Residential Marginalization by Spatial Dispersion / M. L. Fonseca // *Cities in Movement: Migrants and Urban Change*. – Lisbon : Centro de Estudos Geograficos, 2008. – P. 45–79.
2. Calavita K. Immigrants at the Margins: Law, Race, and Exclusion in Southern Europe / K. Calavita. – Cambridge University Press, 2005. – P. 76.
3. Fonseca M. L. Migration and New religion Townscapes in Lisbon / M. L. Fonseca, A. Esteves // *Immigration and Place in Mediterranean Metropolis*. – Lisbon : Luso-American Foundation, 2002. – P. 255–291.
4. Fonseca M. L. Immigration, Social-Spatial Marginalization and Urban Planning in Lisbon: Challenges and Strategies / M. L. Fonseca // *Metropolis International Workshop Proceedings*. – Lisbon : Luso-American Foundation, 1998. – P. 187–215.
5. Horta A P. B., Malheiros J. and Antonio da G. Ethnic Civic Communities and Political Participation: the Case Study of Capeverdean Associations in Three Municipalities of the Lisbon Metropolitan Area and in Rotterdam / A P. B. Horta, J. Malheiros, da G. Antonio // *Cities in Movement: Migrants and Urban Change*. – 2008. – P. 165–203.
6. Malheiros J., Ribas-Mateos N. Immigration and Place in Northern Mediterranean Cities: Issues for Debate / J. Malheiros, N. Ribas-Mateos // *Immigration and Place in Mediterranean Metropolis*. – 2002. – P. 293–308.
7. Portal SEF. Populacao Estrangeira em Territorio Nacional. – http://www.sef.pt/documentos/59/Populacao_%20Estrangeira_TN06.pdf
8. Malheiros J. Immigration and Place in Northern Mediterranean Cities: Issues for Debate / J. Malheiros, N. Ribas-Mateos // *Immigration and Place in Mediterranean Metropolises*. – 2002. – P. 293–308.
9. Nova Lei de Estangeiros EN 1993 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.sef.pt/portal/>
10. Abreu A As migracoes internacionais e o desenvolvimento dos paises de origem: impactos e politicas [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oi.acidi.gov.pt>
11. Ramos Bento A Relatorio de Imigracao Fronteiras e Asilo / Bento A Ramos, L. A Martins. – Lisbon : SEF, 2009. – P. 2–52.
12. Nova Lei de Estangeiros EN 2001 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.sef.pt/portal>
13. Інтерв'ю з Фернандо Мачадо, співробітником Інституту соціологічних досліджень Лісабону. – Записано автором статті 2 квітня 2009 року в Лісабоні.
14. Baganha M. I. The unforeseen wave: migration from Eastern Europe to Portugal / M. I. Baganha, M. L. Fonseca // *New Waves: Migration from Eastern to Southern Europe*. – Lisbon : Luso-American Foundation, 2004. – P. 23–39.
15. Nova Lei de Estangeiros EN 2001 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.sef.pt/portal>
16. Portal SEF [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.sef.pt>
17. Nova Lei de Estangeiros EN 2004 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.sef.pt/portal>
18. Relatorio Annual de Politica, 2010. – Lisbon : SEF, 2010. – P. 54.
19. Carvalho J. The Immigration Policy of the Portuguese State between 1991 and 2004 / J. Carvalho. – Lisbon : Immigration Observatory. High Commission for Immigration and Intercultural Dialogue (ACIDI), October 2009.
20. Nova Lei de Estangeiros EN 2007 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.sef.pt>
21. Peixoto J. Immigration Policies in Portugal: Limits and Compromise in the Quest for Regulation / J. Peixoto, C. Sabino // *European Journal of Migration and Law*. – 2009. – No. 11. – P. 179–197.
22. Mendes M. M. Institutional representations concerning Eastern immigrants in the Portuguese society / M. M. Mendes // *REMI*. – 2007. – Vol. 23. – № 1. – P. 117–138.

Стаття надійшла до редакції 14 листопада 2011 року

ЕКОНОМІЧНИЙ ЧАСОПИС-XXI

Журнал для національної еліти України

ПЕРЕДПЛАТИ І ДОЛУЧАЙСЯ!